

Označavanje formula?nih nizova u hrvatskome jeziku

Jan Snajder

September 19, 2016

Gornje upute za označavanje za engleski jezik vrijede i za hrvatski jezik. Primjeri formula?nih izraza u hrvatskome (popis nije iscrpan):

- Imeni?ke fraze:
  - “elektri?na vu?a”, “kontrola kvalitete”, “investicijski fond”, “drugi svjetski rat”, “Katica za sve”, “mali od palube”
  - Tu su osobito ?este kombinacije pridjev+imenica ili imenica+imenica-u-genitivu, a mogu?e su naravno i sloenije kombinacije
- Imena poznatih entiteta (osoba, mjesta, organizacija) sintakti?ki gledano, to su tako?er imeni?ke fraze:
  - “Zagreba?ka upanija”, “Fakultet elektrotehnike i ra?unarstva”, “Justin Bieber”, “Marks and Spencer”, “Balkanska ruta”
- Povratni glagoli:
  - Pravi povratni (rije? “se” koritena je kao zamjenica i moe se zamijeniti sa “sebe”): “predati se”, “upustiti se”
  - Uzajamno povratni: “grliti se”, “pozdraviti se”,
  - Nepravi povratni (nema prave povratnosti radnje na subjekt, “se” je ?estica i ne moe se zamijeniti sa “sebe”): “glasati se”, “veseliti se”, “?uditi se”, “smijati se”
- Glagolske fraze:

- “pridobiti panju”, “biti u ii”, “dati sve od sebe”, “baciti * u vjetar”, “moe se govoriti o *”, “dolaziti na naplatu”, “sti?i na naplatu”
- Pridjevske fraze:
  - “koliko toliko”, “s time povezan”, “bez presedana”
- Prilone oznake:
  - “bezbroy puta”, “svakim danom sve *”, “malo puno”
- Prijedlone oznake:
  - “u blioj okolici”, “u nepoznatom smjeru”, “u ovom trenutku”
- Diskursni konektori:
  - “sve dok je”, “shodno tome”, “drugim rije?ima”, “na primjer”
- Klieizirane fraze:
  - “plan i program”, “moe * biti sram”, “mama ti mogu biti”, “?i?a mi?a gotova je pri?a”, “bolje ita nego nita”, “nepoznati netko”, “moda su u umi”, “nema govora o *”

U odnosu na engleski, kod hrvatskoga jezika nailazimo na neke specifi?nosti, ponajvie zbog razlika u morfologiji (visok stupanj fleksije i derivacije) i sintaksi (relativno slobodan poredak rije?i u re?enici). S druge strane, u hrvatskome ne postoje neki fenomeni koji postoje u engleskome, npr. ?lanovi i frazalni glagoli.

Morfologija

Za razliku od engleskog, hrvatski je visoko flektivan jezik, to zna?i da se jedna te ista fraza moe pojavljivati u razli?itim flektivnim oblicima, npr. “jedan te isti”, “jedna te ista”, “jednog te istog” (primijetite, me?utim, da je u nekim slu?ajevima fraza okamenjena i ne doputa nikakvu morfoloku varijaciju, npr. “Katicama za sve” ili “u bliim okolicama” nisu formulai?ki nizovi). Pri ozna?avanju, fraza ?e biti prikazana u obliku u kojem se ona naj?e?e

nalazi u korpusu; taj oblik ne mora nuno biti nautkni?ki oblik kakav biste nali u rje?niku. Npr., formulai?ki niz “dvostruka igra” pojavljuje se u korpusu naj?e?e u kosom obliku “dvostruku igru” (jer se fraza naj?e?e koristi kao objekt u akuzativu), pa ?e taj oblik biti prikazan, me?utim oba oblika se odnose na isti formulai?ki izraz i trebaju se tretirati ravnopravno. Dodatno ?e biti prikazan i potpuno lematizirani oblik izraza (“dvostruki igra”), koji moe, ali i ne mora, biti gramati?ki isrpavan oblik izraza u hrvatskom jeziku. Pri ozna?avanju treba dakle zanemariti sve ove razlike i ozna?iti formulai?nost niza neovisno o tome u kojem je morfolokom obliku prikazan. Osobito treba obratiti panju na supletivne oblike, posebice glagola biti (sam/si/je/smo/ste/su) i sli?no. Npr., “je u ii” je formulai?ni niz, kao to je to i niz “su u ii” i “smo u ii”, to su sve flektivne varijante niza “biti u ii”. Budu?i da se provodi lematizacija, ovi se nizovi tretiraju kao istovjetni, to zna?i da se u popisu ne bi smjele zasebno pojaviti varijante ovog niza.

Dodatna razlika hrvatskoga u odnosu na engleski jezik u pogledu morfologije jest ta to hrvatski koristi derivacijsku morfologiju kako bi kodirao neke semanti?ke zna?ajke poput spola osobe koja obavlja zanimanje (tzv. Mocijski parovi) ili glagolskog aspekta (svrenost i nesvrenost glagola), npr. “kuhar” “kuharica”, “dobitnik” “dobitnica”, “sti?i” “stizati”, “komentirati” “prokomentirati”. Ove razlike ne?e biti uklonjene lematizacijom, to zna?i da se, primjerice, fraze “goli kuhar” i “gola kuharica” tretiraju kao razli?ite, te formulai?nost svake od njih treba ocijeniti zasebno.

Druga zna?ajna razlika hrvatskoga u odnosu na engleski jezik jest ta to hrvatski doputa relativno slobodan poredak rije?i u re?enici. Posljedica toga jest da se u nekim formulai?nim nizovima moe mijenjati poredak rije?i u re?enici (dodue, ta je pojava rijetka, jer formulai?nost obi?no diktira poredak rije?i) ili, to se doga?a znatno ?e?e, da se neke rije?i mogu umetati u formulai?ne izraze, bilo da bi se zadovoljila sintakti?ka pravila hrvatskog ili iz stilskih razloga.

Sintaksa

Za engleski je ve? bilo objaenjeno da je mogu?e umetanje rije?i u “rupe” (engl. gaps) formulai?nog niza. U hrvatskom se relativno ?esto pojavljuju rupe koje mogu popuniti modifikatori. Npr. “stvoriti * atmosferu” ili “kazna * zatvora”. Te rupe su ?esto opcionalne, u smislu da je i niz bez rupe tako?er formulai?an.

Također su moguće rupe koje popunjavaju objekti. Npr., u formula?nom nizu “baciti * u vjetar”, rupu ?e tipično popuniti objekt, izrečen kao imeni?ka fraza ili zamjenica (“baciti novce u vjetar”, “bacio ih u vjetar”, “bacio sve svoje novce u vjetar”). Kao i kod engleskog, u ovakvim slu?ajevima fraze “baciti novce u vjetar” ili “bacio ih u vjetar” nisu formula?ne, jer rije?i “novce” i “ih” varijabilan dio niza te ih se moe tretirati kao argumente formula?nog niza. Shodno tome, poop?eni niz “baciti * u vjetar” jest formula?an niz (s rupom).

Me?utim, za razliku od engleskog, kod hrvatskog ?e rupe ?esto nastajati zbog slobodnijeg poretka rije?i u re?enici, i takve ?e rupe uvijek biti opcionalne. Npr., formula?ni niz “zadnji trenutak” moe se pojaviti u verziji s rupom, “zadnji * trenutak”, gdje rupu moe popuniti glagolska kopula (“je”, “smo”, “ste”, “su”,) ili neki sloeniji niz (npr. “ga je”, “smo ju”,). Oba ova niza tretiramo kao formula?na.

Također vrijedi i obrat: formula?ni nizovi koji se sastoje od rupe, npr. “baciti * u vjetar”, mogu se pojaviti bez rupe. Npr., objekt se moe na?i prije ili poslije formula?nog niza, kao u “Baca u vjetar dva milijuna kuna.” ili “Ta odluka baca u vjetar sve to je mom?ad napravila.” Također, opet je moguće da rupu popune rije?i koje se tu moraju na?i zbog sintakse, npr. glagolska kopula “biti” za tvorbu perfekta ili futura: “bacila je u vjetar”, “bacit ?e u vjetar”. Također su moguće i kombinacije, gdje rupu zajedno popunjavaju i kopula i objekt, npr. “bacila je sve svoje novce u vjetar”. U nastavku sljedi sistematizacija fenomena uzrokovanih slobodnim poretkom rije?i u re?enici:

- Transpozicija rije?i u formula?nom nizu:
  - Transpozicija zamjeni?ke enklitike (povratne zamjenice “se”):
    - * “veseliti se” ==_? “se veseli”
    - * “dati si vremena” ==_? “si dati vremena”
  - Transpozicija glagolske enklitike (kopule):
    - * “lako je tako” ==_? “je lako tako”, “tako je lako”
  - U ovakvim slu?ajevima, sve transponirane varijante formula?nog niza tretiramo kao istovrijedne. Drugim rije?ima, dok god su u nizu iste rije?i, moe ih se razli?ito poredati i opet dobiti formula?ni niz (naravno, samo za one poretke rije?i koje su u jeziku doputene; npr. “dati vremena si” nije formula?an niz).

- Umetanje rije?i u formulai?an niz:
  - Umetanje glagolske enklize (kopule):
    - * “zadnji trenutak” ==_č “zadnji je trenutak” ==_č “zadnji * trenutak”
    - * “hrvatska banka” ==_č “hrvatska je banka” ==_č “hrvatska * banka”
    - * “zatvoriti poglavlje” ==_č “zatvorio je poglavlje” ==_č “zatvoriti * poglavlje”
  - Umetanje zamjeni?ke enklitike:
    - “zadnji trenutak” ==_č “zadnji se trenutak” ==_č “zadnji * trenutak”
  - Kombinacije:
    - * “zadnji trenutak” ==_č “zadnji su ga trenutak” ==_č “zadnji * trenutak”
  - Kod umetanja rije?i, formulai?an niz s umetnutom rije?i ne tretira se kao formulai?an, jer je umetnuta rije? donekle varijabilna (u svim gornjim primjerima na mjesto rupe mogu?e umetnuti jednu rije? ili kombinaciju vie rije?i). Drugim rije?ima, umetnuti dio treba zamijeniti rupom, a da bi se niz tretirao kao formulai?an.

Na primjer, “zatvoriti poglavlje” je formulai?an niz (po kriteriju semanti?ke neprozirnosti). Zbog slobodnog poretka rije?i u re?enici, niz “zatvoriti * poglavlje” tako?er tretiramo kao formulai?an. Rupu moe popuniti kopula (“zatvorila je poglavlje”) ili neka sloenija kombinacija (“zatvorili su ju?er nakon dugih pregovora poglavlje”), me?utim nizovi s popunjenom rupom nisu formulai?ni jer su previe specifi?ni. Niz “je zatvorila poglavlje” tako?er nije formulai?an, jer kopula “je” nije dio niza.